

УДК 930.2:94:323.28(477.86)"1947"
DOI: 10.24919/2312-2595.12/54.283768

Оксана МЕДВІДЬ

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана
Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс
82100 (oksana-medvid@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8777-9760>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/F-9444-2018>

Бібліографічний опис статті: Медвідь О. (2023). Нове документальне свідчення про утвердження радянської влади на Станіславщині навесні 1947 р. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 12/54, 579–600. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.12/54.283768>.

НОВЕ ДОКУМЕНТАЛЬНЕ СВДЧЕННЯ ПРО УТВЕРДЖЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА СТАНІСЛАВЩИНІ НАВЕСНІ 1947 Р.

Мета статті – опублікувати і проаналізувати підпільний документ «Станіславська обл. Звіт за місяць квітень і травень 1947 р.» як джерело до вивчення історії повсякденного життя та протистояння радянській окупаційній владі на західноукраїнських землях, зокрема у Білівцівському районі Станіславської області. **Методологія дослідження** базується на загальноприйнятих принципах науковості, об'єктивності, історизму, методи зовнішньої та внутрішньої критики джерел. **Наукова новизна** полягає у тому, що до наукового обігу вперше вводиться досі невідомий документ про повсякденне життя у Білівцівському районі Станіславської

© Оксана Медвідь, 2023

області у квітні-травні 1947 р. та здійснюється його аналіз. **Висновки.** Отже, публікований документ («Станіславська обл. Звіт за місяць квітень і травень 1947 р.») є важливим джерелом до вивчення історії повсякдення селян Більшівцівського району Станіславської області. Він зберігається в Галузевому Державному архіві СБУ (фонд 13, том 81, справа 376, аркуш 117–118). До цього документу увійшли інформаційні звіти щодо проведення колективізації у Більшівцівському районі в квітні – травні 1947 р. та репресій радянської влади щодо місцевих селян. Також у документі упорядник вказує на методи пропаганди, які використовувала більшовицька влада боротьби з українським революційним рухом. Документ був укладений 27 травня 1947 р. У публікації максимально збережено авторські та редакторські особливості джерела, географічні назви, прізвища та імена осіб. Виправленню підлягали лише найбільш очевидні граматичні помилки.

Ключові слова: більшовицька окупаційна влада; комсомольська організація; уповноважений МВС; повсякденне життя; український революційно-визвольний рух.

Oksana MEDVID

PhD (History), Associate Professor, Department of History of Ukraine and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (oksanamedvid@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8777-976>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/F-9444-2018>

To cite this article: Medvid O. (2023) New documentary evidence about the establishment of Soviet power in the Stanislav region in the spring of 1947. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State*

Pedagogical University, 12/54, 579–600. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.12/54.283768> [in Ukrainian].

NEW DOCUMENTARY EVIDENCE ABOUT THE ESTABLISHMENT OF SOVIET POWER IN THE STANISLAV REGION IN THE SPRING OF 1947

Summary. *The purpose of the article* – to publish and analyze the underground document «New documentary evidence about the establishment of Soviet power in the Stanislav region in the spring of 1947» as a source for studying the history of everyday life and opposition to the Soviet occupation authorities in the Western Ukraine general and in Bilshivciv district of the Stanislav region in particular, **Research methodology** is based on generally accepted principles of scientificity, objectivity, historicism, methods of external and internal criticism of sources. **The scientific novelty** is that the hitherto unknown document on everyday life in the Bilshivciv district of Stanislav region was introduced into scientific circulation in April and May 1947 and its analysis is carried out. **Conclusions.** Thus, the published document «Stanislav region. Report for the months of April and May 1947.») is an important source for studying the history of everyday life of peasants in Bilshivciv district of the Stanislav region. It is stored in the Branch State Archive of the Security Service of Ukraine (Fund 13, Volume 81, Case 376, sheets 117–118). This document included informational reports on the holding of a collectivization in the Bilshivciv district in April and May 1947 and the Soviet government's repression of local peasants. Also in the document, the compiler points to the methods of propaganda used by the Bolshevik government to popularize grain supplies, spread the idea of fighting the Ukrainian revolutionary movement. The document was prepared on May, 27, 1947. The publication contains unchanged geographical names, surnames and names of persons, the author's and editorial features of the source are preserved as much as possible. Only the most obvious grammatical errors could be corrected.

Key words: Bolshevik occupation authorities; authorized by the Ministry of Internal Affairs; komsomol organization; everyday life; Ukrainian revolutionary liberation movement.

Постановка проблеми. Питання дослідження повсякденного життя українців на сьогодні викликає значний інтерес істориків. Особливо актуальним є висвітлення методів становлення окупаційної радянської влади на селів другій половині 40-х рр. ХХ ст. Найбільш детально дослідити реалії життя населення західноукраїнських земель у перші повоєнні роки можна на основі документальних джерел. На сьогодні є чимало опублікованих документів щодо повсякденного життя західноукраїнського села, та щоразу історикам вдається знаходити нові документальні свідчення про злочинну окупаційну політику більшовицької влади в Україні. Саме до таких належить виявлений документ «Станіславська обл. Звіт за місяць квітень і травень 1947 р.», який характеризує перебіг колективізації в краї, боротьбу радянської влади з націоналістичним рухом, діяльність українського підпілля.

Аналіз останніх досліджень. Чимало джерел щодо повсякденного життя населення західноукраїнських земель опубліковано у збірниках В. Сергійчука (Сергійчук, 1998; Сергійчук, 2005), першому томі збірника документів «Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали» (Культурне життя, 1995). Вивченням історії повсякдення населення Західної України на основі джерел займалися В. Старка (Старка, 2019), М. Галів, Н. Ільницька, (Галів, 2015а; Галів, 2015b; Галів, Ільницька, 2021); чимало актуальних публікацій належить перу В. Ільницького, Н. Кантор, Т. Батюка (Ільницький, Кантор, 2021; Ільницький, Кантор, Батюк, 2021), Р. Попп, М. Ярушак (Попп, Ярушак, 2021). І. Андрухів та А. Француз проаналізували суспільно-політичне життя Станіславської області (Андрухів, Француз, 2001). Вивченням повсякденного життя окремих верств населення Західної України присвячено розвідки Я. Антонюка (Антонюк, 2013), М. Гавришко (Гавришко, 2015), Г. Стародубець (Стародубець, 2005, 2008).

Мета статті – опублікувати і проаналізувати підпільний документ «Станіславська обл. Звіт за місяць квітень і травень 1947 р.» як джерело до вивчення історії повсякденного життя та протистояння радянській окупаційній владі у Більшівцівському

районі Станіславської області зокрема, так і в Західній Україні – загалом.

Виклад основного матеріалу. Документ «Станіславська обл. Звіт за місяць квітень і травень 1947 р.» викладений на чотирьох сторінках. У ньому зазначено лише дату укладання /27 травня 1947 р./. Цей документ подано без підпису упорядника. Подібні звіти складали провідник або ж організаційний референт району.

Автор документа вказує на методи поширення радянської ідеології в краї та створення комсомольських організацій. Зокрема, в селі Німщині до комсомолу передовсі намагалися втягнути тих осіб, які були комсомольцями у 1939–1941 рр. Зобов'язані були вступати до цієї організації представники органів влади на селі. Але ця акція окупаційної влади не мала успіху. Не змогли створити дієві комсомольські організації також в інших селах регіону.

Однак у районі більшовикам вдалося поповнити комсомольські організації новими членами, переважно переселенцями зі східноукраїнських земель. Райком комсомолу покладав на них великі надії, вказуючи що «вони повинні давати примір місцевій молоді» (ГДА СБУ Ф. 13. Спр. 376. Т. 81. Арк. 117).

Продовжувалася також весняна кампанія колективізації Більшівцівського району. Як вказує автор документ, вона не мала успіху, тому більшовицька влада дещо змінила тактику. Пряма агітація за колективізацію притихла, натомість розпочалася т. зв. «шептана пропаганда». Представники окупаційної влади поширювали чутки, що селяни поділені на три категорії: куркулі, родини повстанців і бідняки – політично не підозрілі. Депортувати передовсім передбачалося першу групу, а згодом – другу, бо через них неможливо організувати колгоспи (ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 81. Арк. 117). Такі відомості наганяли страх на місцеве населення, оскільки подібні методи застосовувалися у радянській Україні в 30-х рр.

За повідомленням з району, на кожне село є прикріплений уповноважений в справі організації колгоспу, яка повинна незабаром початися. Наприкінці квітня 1947 р. в с. Кінашів Більшівцівського району розпочалось створення колгоспу. В

село приїхав військовий гарнізон. Деяких членів сільської управи було замінено новими, привезеними з району людьми. Відбулося кілька агітаційних мітингів у справі організації колгоспу. Але, як вказує автор документа, «населення держить твердо, до колгоспу ніхто не хоче йти» ().. Багато людей продає домашній інвентар і худобу, щоб більшовики не забрали все до колгоспу.

Щороку населенню доводилося сплачувати державі т. зв. «позики». На Більшівцівський район прийшла позика в сумі 1 млн 100 тис. карбованців. Але місцеві районні адміністрації могли самовільно її збільшувати. Райфінвідділ розподілив цю позику так, що загальна її сума в районі була більшою, ніж загалом в області. Цю грошову позику більшовики стягували примусовими методами і якнайшвидше.

У документі аналізується й культурно-освітнє життя регіону. Автор подає інформацію про збори профспілки вчителів району, на яких обирали нового голову, оскільки «попереднього голову, інспектора Костика, як малоактивного, партія припоручила замінити» (ГДА СБУ Ф. 13. Спр. 376. Т. 81. Арк. 117).

Учителі висунули на цю посаду кількох своїх кандидатів. Політінспектор райвно Пальчаківська наполягала на призначенні кандидата від влади, та місцеві вчителі твердо стояли на своєму і обрали головою профспілки місцевого вчителя.

Насаджування комуністичної ідеології у краї проводилося також через кінематограф. Щотижня показували кілька фільмів, зокрема «Ночь в сентябре», «Молох-курган», «Син полка», «Наталка Полтавка». Квитки коштували досить дешево, тому ця форма агітації була досить ефективною.

Також комуністичні ідеї поширювалися завдяки радіотрансляції. Наприкінці травня до багатьох сіл Більшівцівського району привезли радіо, які обов'язково мали купити сільська управа, або місцевий магазин. Програми трансливалися лише з окупованих більшовиками територій.

Навесні 1947 р. активізувалась боротьба радянської влади з національним підпіллям. Тактика, яку найбільше практикують тепер більшовики, – це засідки та наскоки. Засідки влаштовуються майже кожного дня у кожному селі. Є такі села,

звідки більшовики майже не виходять. Вночі сидять на засідках, удень – відпочивають, щоб на другу ніч знову йти в засідку. Інколи ввечері загони КВДС виходять за село, нібито відходять до району, а як стемніє, повертаються знову. Така методика часто використовувалася в період релігійних свят, оскільки окупанти сподівалися, що повстанці підуть до родини. В одній з таких засідок на хуторі Скоморох Старих Красне 17 травня 1947 р. під час відступу був убитий районний референт пропаганди Славко (ГДА СБУ Ф. 13. Спр. 376. Т. 81. Арк. 117).

Крім засідок, широко практикують більшовики також облави. Зокрема, 23 квітня 35 озброєних солдат оточили с. Лемешківці та вранці розпочали обшук будинків. Під час облави знайшли вони одну стару криївку. Господаря, де вона була облаштована, забрали до району (ГДА СБУ Ф. 13. Спр. 376. Т. 81. Арк. 117).

Подібні дії окупаційна влада здійснювала в усіх селах району.

У травні розпочалися облави на поля. 18–19 травня загони більшовиків пройшлися полями сіл Гербутова, Скоморох Нових і Кінашева. Під час цієї облави знайдено одну криївку на полі села Желибір, але в ній нікого не було (ГДА СБУ Ф. 13. Спр. 376. Т. 81. Арк. 117).

24 травня більшовицькі загони перевіряли поле біля Бошова, і де бачили найменші сліди, витоптану траву, там шукали дронтами. Під час цієї облави знайшли дві криївки, але в них нікого не було (ГДА СБУ Ф. 13. Спр. 376. Т. 81. Арк. 117).

Починають більшовики також перевіряти ліси. Вони заходили невеликими групами (до 50 осіб), прочісували хащі, інколи стріляли (ГДА СБУ Ф. 13. Спр. 376. Т. 81. Арк. 118).

Але місцеве підпілля було підготовлене до таких набігів, тому окупанти не мали успіху.

20–21 квітня більшовики здійснили облаву в райцентрі. У містах, як правило, шукали тих, хто розклеював агітаційні листівки підпільників та намагалися контролювати потік переселенців з тих регіонів України, де лютував голод. Такі акції також не давали бажаних результатів.

Виявляли українських підпільників та їх прихильників окупанти і за допомогою провокацій. Хоча до таких дій

більшовики вдавалися все рідше, оскільки місцеве населення вже добре орієнтувалося у тактиці більшовицьких загонів. Якщо ж інколи вдавалося викрити симпатиків підпілля, то їх зазвичай вивозили та знищували. На один з таких випадків вказує автор документа. 18 травня загін більшовиків (15 осіб) зустріли в лісі біля села Хохонів старшого господаря і молодого хлопця і сказали, що їх розбили більшовики на Краснім. Просили, щоб їм зорганізувати харчів і горілки. Господар повірив, оскільки знав, що на Краснім повстанці натрапили на засідку. Він привів хлопців до села. Принесені харчі більшовики мовчки з'їли, потім почали бити господаря. Про молодого хлопця немає ніяких відомостей, згодом в лісі знайшли його закривавлену сорочку. Очевидно, більшовики катували його і закопали в лісі (ГДА СБУ Ф. 13. Спр. 376. Т. 81. Арк. 118).

Після завершення Другої світової війни провідники ОУН сподівалися на загострення відносин між Радянським Союзом і країнами демократичного блоку, що призведе до збройної боротьби, в ході якої український національно-визвольний рух здобуде перемогу. Провідники ОУН та УПА поклалися виключно на власні сили. У пропагандистських матеріалах керівники підпілля наголошували на посиленні антирадянського руху. Тому автор документа зауважив, що «скріплене цими надіями селянство явно протиставиться большевицьким зарядженням» (ГДА СБУ Ф. 13. Спр. 376. Т. 81. Арк. 118).

Особливо це проявляється при організації колгоспів і стяганні позики. Більшовицькій владі не вдалося створити колгоспи навіть в тих селах, де населення мало контактує з підпіллям. Колгоспи в західноукраїнського населення асоціюються з голодом та зубожінням. Гроші на позику селяни дають тільки під примусом та тиском НКВС.

Автор документа стверджує, що повстанці в очах населення – це герої, борці за правду. На прихильне становище місцевого населення до національного підпілля впливають твердження східняків, що «в Галичині без УПА не було б краще становище за СУЗ» (ГДА СБУ Ф. 13. Спр. 376. Т. 81. Арк. 118).

Активну участь в українському підпіллі брала молодь. Майже у кожному селі молоді люди згуртувалися довкола свого духовного провідника та з ентузіазмом виконують доручення

повстанців, зокрема, розклеюють агітаційні листівки. На Великдень і в свято Героїв у кожному селі могили полеглих повстанців і могили Слави були гарно впорядковані зі свіжими квітами. Це все ініціатива і праця молоді.

Наприкінці 1946 – на початку 1947 р. значно зросла в Галичині чисельність переселенців-голодуючих зі східноукраїнських земель, Буковини та Бессарабії. Влада заборонила їм перехід на територію Західної України, а кожна сільська управа отримала наказ, щоб всіх голодуючих виганяти з села, а інколи й забирати документи. Автор документа вказує, що українське підпілля та місцеві селяни допомагали: «З нашої сторони вже зроблено подеякі заходи відносно опіки над голодуючими. Сільським управам наказано не виганяти їх зі села, населенню роз'яснюється, що їх треба приймати на нічліг і роботу (ГДА СБУ Ф. 13. Спр. 376. Т. 81. Арк. 117).

Голодуючі мають нагоду часто зустрічатися з повстанцями, вести з ними розмови, читати пропагандистську літературу. Такі заходи сприяли збільшенню прихильників українського антибільшовицького руху.

Висновки. Отже, публікований документ («Станіславська обл. Звіт за місяць квітень і травень 1947 р.») є важливим джерелом до вивчення історії повсякдення селян Більшівцівського району Станіславської області. Він зберігається в Галузовому Державному архіві СБУ (Фонд 13. Том 81. Справа 376. Аркуші 117–118). До нього увійшли інформаційні звіти щодо проведення колективізації у Більшівцівському районі в квітні-травні 1947 р. та репресій радянської влади щодо місцевих селян. Також упорядник вказує на методи пропаганди, які використовувала більшовицька влада для боротьби з українським революційним рухом.

Джерела та література

- Андрухів, І., & Француз, А. (2001). *Станіславицина: Двадцять буремних літ (1939–1959): суспільно-політичний та історико-правовий аналіз*. Івано-Франківськ.
- Антонюк, Я. (2013). *СБ ОУН (б) на Волині та Західному Поліссі (1946 – 1951 pp.)*. Луцьк: Ключі.

- Гавришко, М.** (2015). *Гендерні аспекти сексуальної моралі в ОУН і УПА у 1940–1950-х роках. Український визвольний рух, 20*, 199–212.
- Галів, М.** (2015a). Радянська педагогіка в дії: документи управління МДБ та обкому компартії Дрогобиччини щодо побиття учнів у школах області. *Актуальні питання гуманітарних наук, 13*, 13–20.
- Галів, М.** (2015b). Участь учнівської та студентської молоді Дрогобицької області в національно-визвольному русі (1946–початок 1947 рр.): мовою одного документа. *Дрогобицький краєзнавчий збірник, II*, 465–474.
- Галів, М., & Ільницька, Н.** (2021). Лист галицького правника Михайла Боднара до керівників радянської держави (13 серпня 1945 р.): аналіз кризь призму історії повсякдення. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Історія, 7/49*, 103–119.
- ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби безпеки України.
- Даниленко, В.** (2010). *Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.) (Кн. 2 (3))*. Київ: Інститут історії України НАН України.
- Ільницький, В.** (2016). *Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954)*. Дрогобич: Посвіт.
- Ільницький, В., Кантор, Н., & Батюк, Т.** (2020). Повсякденне життя у Дрогобицькому учительському інституті: новий документ до історії (1946–1949). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Історія, 6/48*, 342–364.
- Ковпак, Л.** (2003). *Соціально-побутові умови життя населення України у другій половині ХХ ст. (1945–2000 рр.)*. Київ: Інститут історії України НАН України.
- Коляструк, О.** (2012). Повсякденне життя українського суспільства у перші повоєнні роки. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія «Історія», 20*, 131–136.
- Малярчук, О.** (2006–2007). Галицький національний кетман: село в ідеологічній війні з партійно-радянським тоталітаризмом. *Галичина: Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис, 12–13*, 157–166.
- Попп, Р., & Ярушак, М.** (2021). Житловий аспект повсякдення інтелігенції західного регіону України у 1944–1953 рр. *Проблеми*

гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Історія, 7/49, 72–90.

Сергійчук, В. (1998). *Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр.: нові документи і матеріали.* Київ: Дніпро.

Сергійчук, В. (2005). *Український здвиг: Прикарпаття. 1939–1955.* Київ: Українська видавнича спілка.

Смолій, В. (2006). *Історія українського селянства: нариси (Т. 1–2; Т. 2).* Київ: Наукова думка.

Старка, В. (2019). *Повсякденне життя західноукраїнського села в умовах тоталітарних режимів 1939–1953 рр.: дис. ... докт. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України».* Переяслав-Хмельницький.

Стародубець, Г. (2005). *Організація медико-санітарної служби у повстанському запллі (друга половина 1943–1944 рр.). Наукові записки з української історії.*

References

Andruxhiv, I., Frantsuz, A. (2001). *Stanislavshchyna: Dvadsyat' buremnykh lit (1939–1959): suspil'no-politychnyy ta istoryko-pravovyy analiz [Stanislavshchyna: Twenty Tumultuous Years (1939–1959): Socio-Political, Historical and Legal Analysis]* Ivano-Frankivs'k. [in Ukrainian].

Antonyuk, Y. (2013). *SB OUN (b) na Volyni ta Zakhidnomu Polissi (1946–1951 rr.) [OUN (b) Security Service in Volyn and Western Polissya (1946–1951)]* Luts'k: Klyuchi. [in Ukrainian].

Havryshko, M. (2015). *Henderni aspekty seksual'noyi morali v OUN i UPA u 1940–1950-kh rokakh. Ukrayins'kyu vyzvol'nyy rukh [Gender Aspects of Sexual Morality in the OUN and UPA in the 1940s and 1950s. Ukrainian liberation movement], 20, 199–212.* [in Ukrainian].

Haliv, M. (2015a). *Radyans'ka pedahohika v diyi: dokumenty upravlinnya MDB ta obkomu kompartiyi Drohobychchyny shchodo pobyttya uchniv u shkolakh oblasti [Soviet pedagogy in action: documents of the MGB and the Drohobych regional Communist Party committee on the beating of students in schools in the region] Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk – Topical issues of the humanities, 13, 13–20* [in Ukrainian].

Haliv, M. (2015b). *Uchast' uchnivskoyi ta student'koyi molodi Drohobych'koyi oblasti v natsional'no-vyzvol'nomu rusi (1946–pochatok 1947 rr.): movoyu odnogo dokumenta [Participation of Pupils and Students of Drohobych Region in the National Liberation Movement (1946–early 1947): in the Language of One Document]*

Drohobys'ts'kyi krayeznavchyyi zbirnyk – Drohobych local history collection, II, 465–474. [in Ukrainian].

- Haliv, M., Il'nyts'ka, N.** (2021). Lyst halyts'koho pravnyka Mykhayla Bodnara do kerivnykiv radyans'koyi derzhavy (13 serpnia 1945 r.): analiz kriz' pryзму istoriyi povsyakdennya [Letter of the Galician lawyer Mykhailo Bodnar to the Leaders of the Soviet State (August 13, 1945): Analysis through the Prism of Everyday History] *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats' Drohobys'ts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya: Istoriyau – Problems of the Humanities: Collection of scientific papers of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University. Series: History, 17,49, 103–119 [in Ukrainian].*
- HDA SBU** – Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy [Sectoral state archive of the Security].
- Danylenko, V.** (2010). *Povoyenna Ukrainina: narysy sotsial'noyi istoriyi (druha polovyna 1940-kh–seredyna 1950-kh rr.) (Kn. 2 (3)) [Postwar Ukraine: Essays on Social History (Second Half of the 1940s – Mid-1950s) (Book 2 (3))].* Kyiv: Instytut istoriyi Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Il'nyts'kyi, V.** (2016). *Karpats'kyi kray OUN v ukrayins'komu vyzvol'nomu rusi (1945–1954) [The OUN Carpathian Region in the Ukrainian Liberation Movement (1945–1954)].* Drohobych: Posvit [in Ukrainian].
- Il'nyts'kyi, V., Kantor, N., & Batyuk T.** (2020). Povsyakdenne zhyttia u Drohobys'ts'komu uchytel's'komu instytuti: novyy dokument do istoriyi (1946–1949) [Everyday Life at the Drohobych Teachers' Institute: A New Document for History (1946–1949)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats' Drohobys'ts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya: Istoriyau – Problems of the Humanities: Collection of scientific papers of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University. Series: History, 6/48, 342–364 [in Ukrainian].*
- Kovpak, L.** (2003). *Sotsial'no-pobutovi umovy zhyttia naselennya Ukrainy u druhyi polovyni KHKH st. (1945–2000 rr.) [Social and Living Conditions of the Population of Ukraine in the Second Half of the Twentieth Century (1945–2000)].* Kyiv: Instytut istoriyi Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kolyastruk, O.** (2012). Povsyakdenne zhyttia ukrayins'koho suspil'stva u pershi povoyenni roky [The everyday life of Ukrainian society in the first postwar years]. *Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnoho*

- pedahohichnoho universytetu im. M. Kotsyubyns'koho. Seriya «Istoriya» – Scientific Notes of Vinnytsia M. Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series «History», 20, 131–136 [in Ukrainian].*
- Malyarchuk, O.** (2006–2007). Halyts'kyy natsional'nyy ketman: selo v ideo lohichniy viyni z partiyno-radyans'kym totalitaryzmom [The Galician national ketman: a village in an ideological war with Soviet totalitarianism.]. *Halychyna: Vseukrayins'kyi naukovy i kul'turno-prosvitniy krayeznavchyy chasopy – Galicia: All-Ukrainian scientific, cultural and educational local history journal, 12–13, 157–166 [in Ukrainian].*
- Popp, R., Yarushak, M.** (2021). Zhytlovyi aspekt povsyakdennya intelihentsiyi zakhidnoho rehionu Ukrainy u 1944–1953 rr [The Housing Aspect of the Daily Life of the Intelligentsia of the Western Region of Ukraine in 1944–1953]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats' Drohobys'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya: Istoriya – Problems of the Humanities: Collection of scientific papers of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University. Series: History, 7/49, 72–90 [in Ukrainian].*
- Serhiychuk, V.** (1998). *Desyat' buremykh lit. Zakhidnoukrayins'ki zemli u 1944–1953 rr.: novi dokumenty i materialy [Ten turbulent years. Western Ukrainian Lands in 1944–1953: New Documents and Materials]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].*
- Serhiychuk, V.** (2005). *Ukrayins'kyi zdvyh: Prykarpattia. 1939–1955 [Ukrainian shift: The Carpathian region. 1939–1955]. Kyiv: Ukrayins'ka vydavnycha spilka [in Ukrainian].*
- Smoliy V.** (2006). *Istoriya ukrayins'koho selyanstva: narysy (T. 1–2; T. 2) [History of the Ukrainian Peasantry: Essays (Vol. 1–2; Vol. 2)]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].*
- Starka, V.** (2019). *Povsyakdenne zhyttya zakhidnoukrayins'koho sela v umovakh totalitarnykh rezhymiv 1939–1953 rr.: dys. ... dokt. ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriya Ukrainy» [Everyday Life of the Western Ukrainian Village in the Conditions of Totalitarian Regimes of 1939–1953: Doctoral dissertation in History: specialty 07.00.01 «History of Ukraine»]. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi [in Ukrainian].*
- Starodubets', H.** (2005). Orhanizatsiya medyko-sanitarnoyi sluzhby u povstans'komu zapilli (druha polovyna 1943–1944 rr.) [The Organization of Medical and Health Services in the Insurgent Backwater (Second Half of 1943–1944)]. *Naukovi zapysky z ukrayins'koyi istoriyi – Scientific Notes on Ukrainian History [in Ukrainian].*

З В І Т

За місяць квітень і травень 1947 р.

ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРЕНУ:ВОРОЖЕ СЕРЕДОВИЩЕ:1. Адміністрація.

В останніх двох місяцях перебували большевики заложити в деяких селах комсомольські організації. Між інними старалися большевики заложити комсомольську організацію в селі Німщині. На перший план старалися втягнути в комсомол тих, які були в 1939-1940 рр. комсомольцями, синів сільської управи і декілька дівчат. Але тут, як і в інших селах, не вдалося большевикам нічого зробити. Сільська молодь, знаючи добре, що таке комсомольська організація і яка наша постава до неї, за ніяку ціну не хотіла йти в большевицьку лапку. Не помагали погрози, тяганина секретарів комсомолу і НКВД– молодь рішуче заявила, що до комсомолу не піде. /В квітні прийшов новий начальник нкгб Бугайов. Перед тим працював він в Рогатині старшим оперуполномоченим міліції/.

Зате в районі вдалося большевикам доповнити комсомольські організації новими членами, якими є переважно українці зі СУЗ. На них найбільше натискає райком комсомолу, кажучи, що вони повинні давати примір місцевій молоді. Але є і такі, які і тут держаться і не хочять вступати до комсомолу. Одна східнячка, молода дівчина, яка працює в одній з установ, відповіла секретареві комсомолу так: «Мої батьки жили без комсомолу і мені його також не треба».

2. Стан охорони райцентру.

В місяці квітні охорону райцентру становив гарнізон, число якого стало змінювалося /30-60/. 9-го травня до райцентру приїхав гарнізон з Яблунова і Линиці Горішньої. Ці гарнізони квартирували тут до кінця місяця і виїхали знова на села Яблунів і Кінашів.

3. Господарка.

Весняна кампанія за колективізацію сільського господарства не принесла большевикам жодного успіху. Тверда постава населення змусила большевиків відложити свої плани на пізніше. Явна агітація за колективізацію притихла. Зато пущено в життя шептану пропаганду. Большевики пустили між

населення різного змісту застрашуючи чутки. Найбільше поширена чутка про вивіз. Говорять, що нібито господарі в кожному селі поділені на три групи: куркулі, родини повстанців і бідняки – політично не підозрілі. Вивозити в першу чергу мають першу групу, а так другу, бо через них неможливо зорганізувати колгоспи. Такі і їм подібні чутки пускають обережно самі большевики, а головно їх агенти. Між населенням того роду слухи роблять великий переполох. Але є і такі, які пізнають в тім підступ большевиків, хоч і вірять в таку можливість.

За повідомленням з району на кожне село є прикріплений уповноважений в справі організації колгоспу, яка повинна незабаром початися. В селі Кінашів приступили большевики в останніх днях місяця до організації колгоспу. До села приїхав гарнізон. Деяких членів сільської управи замінено новими, привезеними з району людьми. Вже відбулося кілька мітингів в справі колгоспу. Населення держить твердо, до колгоспу ніхто не хоче йти. Багато людей продає домашній інвентар, щоб большевики не забрали його до колгоспу.

На Більшовцівський район прийшла позика в сумі 1 млн. 100 тис. карбованців. Райфінвідділ розподілив цю позикку так, що загальна сума її виносить більше, як наложений контингент в області. Позикку стараються большевики стягнути на швидку руку.

4, 5, 6, 7 без змін.

8. Шкільництво.

В справі школи не зайшло поважних змін. На початку квітня відбулися в районі збори профспілки вчителів, на яких вибрано нового голову. Попереднього голову, інспектора Костика, як малоактивного, партія припоручила замінити. Вчителі висунули на голову кількох своїх кандидатів. Політінспектор райвно Пальчаківська в своєму виступі сказала, що партія рекомендує на голову Цюка. Взяв голос один з учителів і сказав, що це суперечить всяким засадам, що партія накидає своїх кандидатів. Пальчаківська змішалася і сказала, що партія не хоче насильно накидувати свою кандидатуру, але Цюк, як молодий комсомолец буде краще працювати. Учителі побачили, що їх хочуть перепасти, бо рішення партії

невідкличне і взяли своїх кандидатів. Голова профспілки – це учитель СШ в Більшовцях, родом з села Підшумлапець.

9. Культурне життя:

Кіно в останнім часі почало працювати досить добре. Коли попереднього місяця висвітлювано фільм лише кілька разів, то тепер висвітлюють його кілька разів в тиждень. В останніх тижнях висвітлено такі фільми: «Ночь в сентябре», «Молох-курган», «Син полка», «Наталка Полтавка». Кіно відвідують в переважній більшості росіяни.

11. Пропаганда:

У звітному місяці провели большевики ряд мітингів у справі поз збіжжя.ички і додаткового контингенту. Подекуди вдалося їм перевести загальні мітинги, а в інших селах відбуто їх тільки з десятниками, тому, що населення на мітинг не хотіло йти.

При кінці травня до багатьох сіл привезли большевики радія. Ці радія мусить купувати сільська управа, або кооператива і за них відповідати. Радія тягнуть тільки з окупованих большевиками держав.

12. Ворожі акції:

З весною нквд значно посилило свої дії. Коли весна в минулих роках була хвилиною передишкою, так тепер весна в Більшовцівському районі почалася сильним нажимом. Тактика, яку найбільше практикують тепер большевики – це засідки та скоки. Майже кожного дня в кожному селі є засідки. Є такі села, звідкіля большевики майже не виходять. Вночі сидять на засідках, днем сплять, щоб на другу ніч знову йти на засідку або скок. Перед вечером виходять за село, нібито відходять до району, а як стемніє, повертають знову в село.

12.4. зробили большевики Бурштинського району кілька засідок в селі Більшовці. На засідки прийшли ввечері і сиділи цілу ніч. Большевики сподівалися, що місцеві повстанці будуть йти на свята додому і попадуть на них, але ніхто не проходив.

17.5 зробили большевики зробили засідку на хуторі Скоморох Старих Красне. На за сідку найшло шістьох повстанців. Повстанці завважали большевиків і перші дали до них огонь. Большевики зараз освітили поле ракетами і почали обстрілювати відступаючих повстанців. Повстанці,

відстрілюючись, відступали. Під час відступу був вбитий рай. референт пропаганди д. Славко.

Крім засідок большевики практикують дальше облави. Така облава відбулася в селі Демешківцях 23 квітня. На облаву прийшли большевики вночі. Село окружили довкола заставами. Вранці почали перевірку. Большевиків було около 35 осіб, що на мале сільце вповні вистарчало. Під час облави знайшли большевики одну стару криївку /перешита стріха/. Господаря, де була ця криївка, забрали большевики до району. Труси в селі були сильні. Найбільше шукали в будинках. Перед вечером облава закінчилася і большевики від'їхали до району.

В травні почали большевики робити облаву на поля. Такі облави відбувалися 18 і 19 травня на поля села Гербутова, Скоморох Нових і Кінашева. Большевики переходили поле розстрільною і пильно дивилися за слідами. Під час цієї облави знайдено одну криївку на полю села Желибір, але в ній нікого не було.

24.5. зробили большевики облаву на поле Бошова. Облаву робили коло присілка Буглеви. Ходили роз стрільною по полю і де бачили найменші сліди, столочену траву, там шукали дротами. Бід час цієї облави знайшли большевики дві криївки, але в них нікого не було.

20 і 21 квітня робили большевики облаву в райцентрі. Зганяли всіх людей в одне місце, робили в них ревізію і контролювали документи. Рівно ж контролювали і голодуючих. Був випадок, де енкаведисти назганяли їх цілу купу і довший час держали. Між ними зчинився рух і крик, що коли нквд хоче ловити бандитів, то хай йде на села, там їх є багато, а вони – мирні люди, хай їх відпустять, що большевики зараз і зробили.

Під час цієї облави стояли стійки довкола міста і нікого не випускали з міста. Можливо, що большевики хотіли переловити когось з кличами, які в райцентрі часто появляються. Між населення пустили большевики поголоску, що вони шукають за майором, який пропав в райцентрі. Але це була брехня, бо ніякий майор не пропав. В самім місті в багатьох хатах проводили большевики ревізію. Облаву проводив місцевий гарнізон при помочі гарнізонів з села Яблуніва Горішньої. Облава ця не дала большевикам жодного успіху.

20.5. зробили большевики облаву в селі Курові. До села прийшли і цілу ніч були на засідках довкруги села, а вранці почали перевірку селян. Вони були сильні, головно в будинках. Облава закінчилася ооколо 10 год. ранку. Нічого не знайшли біля сільпа і большевики відійшли в напрямі Скоморох.

Крім сіл і полів починають большевики робити облави в лісах. Великих облав на ліси ще не було. Облави, які були в звітнім часі, проводили районні гарнізони. Большевики не оточували ліса, тільки заходили до середини і там шукали. Така облава була в лісі коло села Скоморох Нових 4.5. На облаву прийшли большевики з району в числі ооколо 50 осіб. Облава почалася перед полуднем. Большевики ходили до вечора по корчах і шукали за криївками. Під час облави стріляли. Не знайшовши нічого, відійшли перед вечером до району.

Не залишають большевики і провокацій. Хоч це практикують дуже рідко, бо населення знає добре їх штучки. В травні вдалося большевикам спровокувати двох людей в селі Хохоневі. Це сталося зараз на другий день по вбивстві д. Славка. Большевики в числі 15 осіб прийшли до ліса коло Хохонева. В лісі стрінули старшого господаря і молодого хлопця і казали їм, що їх розбили большевики на Краснім. Вони перемучені вже цілий день нічого не їли. Просили, щоб їм зорганізувати харчі і горілки. Господар повірив, що це в дійсності повстанці, тим більше, коли знав, що на Краснім попали повстанці на засідку і пішов з хлопцями в село. Принесені харчі большевики мовчки з'їли, потім почали бити господаря. Господар познав, що це большевики, та було вже пізно. Большевики побили господаря так, що він ледве зайшов додому. Про хлопця немає жодної відомості, тільки в лісі знайдено його окривавлену сорочку. Правдоподібно, що большевики замордували його і закопали в лісі.

Наше середовище:

Піднесений настрій селянства в перших місяцях вересня не покидає його і дальше. Останні світові події, особливо кінець конференції в Москві, скріпили ще більше надію в селян. Кожний живе думкою неминучої і скорої війни з большевиками, яка повинна принести краще майбутнє. Коли в розмові з селянами говорити, що війна може бути відложена на пізніший

час, вони не хочуть цього слухати. Тим радять, що війна ось-ось почнеться. Скриплене цими надіями селянство явно протиставиться большевицьким зарядженням. Найкраще це можна помітити при організації колгоспів і стяганні позики. Про колгоспи селяни не хочуть навіть слухати. Навіть такі села, де большевики, нібито закріпилися, де на кожному кроці можна стріннути сексота, де населення рідко контракується з наявним рухом, большевикам колгоспу не вдається зорганізувати. Для селян слово колгосп странне. Вони бачать там голод і нужду.

Гроші на позику дають селяни тільки зі страху, під примусом нквд. Щоб господар дав позичку, мусять до нього прийти самі большевики кілька разів і аж по повній тяганні він дає її.

Повстанці в очах населення – це герої, борці за правду. Населення, розуміючи конечність нашої боротьби, високо цінить наш рух. Воно бачить теперішнє становище СУЗ, де такого руху немає. До цього твердженням східняків, що в Галичині без УПА не було б краще становище за СУЗ, ставить населення в прихильне відношення до нас. Населення пильно слідить за політичними подіями і бачить, що підпільний рух є не тільки в нас, але і в інших, окупованих большевиками, державах. Ще цій боротьбі йдуть на руку великі держави світу – Англія і Америка.

Великі симпатії до нашого руху можна помітити серед молоді. На виховання молоді звернено велику увагу і вже можна помітити вислід цієї праці. Майже в кожному селі краща молодь згуртована довкола свого духовного провідника з захопленням виконує доручення повстанців. Є багато таких, які просять прийняти їх в підпілля, або дати доручення, щоб вони могли щось робити. Особливо виявила себе молодь в тих лозунгових акціях, в яких вона брала активну участь. Сміливі юнаки часто приклеювали лозунги за плечами большевиків. Ще більше на дусі підносять молодь те, що оскаженілі большевики роблять засідки, арештують людей та не можуть зловити тих, які розклеюють кличі, що додає їм ще більше запалу до праці.

На Великдень і в свято Героїв майже в кожному селі могили полеглих повстанців і могили Слави були гарно впорядковані зі свіжими вінцями. Це все ініціатива і праця молоді.

Цікавий випадок був в селі Скоморахах Старих. Тут повстанці попали на засідку і одного вбито. Коли ця сумна звістка дійшла до учнів в селі, вони урядили в школі кількахвилинну мовчанку за впавшого повстанця. В цьому часі починає знову поширюватися пошесна хвороба – плямистий тиф. Найбільших розмірів досягла ця хвороба в селі Большеві. Тут є багато випадків, коли цілі родини лежать хорі. Багато людей вже померли. Большевики не уділяють уваги, не роблять ніякої помочі і роблять заходів, щоб ця хвороба не поширилась далі. До лікарні нікого не приймають, тільки декому дають застрижи, які хорим мало допомагають і на тім допомога кінчиться. Так виглядає на практиці піклування уряду про здоров'я населення в Більшовцівському районі.

Останній додатковий контингент збіжжя доставив багато людей в загрозливе становище. В селян в грабунковий спосіб забране останнє зерно, що спричинило голод. До таких сіл належать в першу чергу Желибори. Село Желибори в традиції бідне село. Але такого стану, як тепер ще не було. Хоч там був неврожай, большевики на це не зважали. Стягнули належний контингент ще і перевиконали його. Тепер в селі багато людей голодує, пухне з голоду, а помочі жодної большевики не дають.

В звітному місяці було проведено три лозунгові акції. Перша на початку квітня, друга – в Великодні свята і третя – в День Героїв. В цих днях в кожному селі і в райцентрі були розклеєні наші кличі. В райцентрі появилися наші кличі на будинку НКВД, міліції, в СШ на статуях Сталіна і Леніна і більша кількість в учительській селі, в денниках учителів. НКВД арештувало того дня кількох учнів з СШ, яких підозрювали в розклеєнні летючок в школі. В місті вже зранку ганяли енкаведисти по вулицях і здирали кличі. Але до того часу багато людей вспіло їх прочитати, зрештою, сама поява кличів наробила багато шуму.

Гарно випала остання лозунгова акція. В багатьох селах населення здержалося від роботи, а подекуди цей день набрав зовсім святочного характеру. Молодь прибрала стрілецькі могили, люди одягнені по святочному, йшли до церкви. В селі Кінашеві багато людей не знали, що цей день є святом і вибралися до ліса за дровами. В лісі їх стрінули пастухи з інших

сіл і питали: «То ви такі українці, що сьогодні їдете до ліса по дрова. Ви не знаєте, що сьогодні велике свято». Засоромлені господарі поверталися з порожніми возами додому, кажучи, що нічого не знали.

На вид наших кличів большевики щаліли. Їм попала інструкція відносно цього свята і вони поробили засідки, щоб зловити когось з кличами, але нікого не зловили, хоч кличі були розліплені в кожному селі. Большевики не могли вникати собі, як могли появитися всюди кличі, коли вони ходили цілу ніч. Зі злості порубали в селі Горбутові паркани, дерева, повибивали вікна там, де були кличі.

Голодуючі зі СУЗ, Буковини, Басарабії появляються в селах в чималій кількості. В останньому часі їм заборонений вступ в Західну Україну. Кожна сільська управа одержала зарядження, щоб всіх голодуючих виганяти з села, а в упертих відбирати документи. Але це не спиняє голодуючих, хоч в меншій кількості вдається їм продертися в Галичину. З нашої сторони вже зроблено поде які заходи відносно опіки над голодуючими. Сільським управам наказано не виганяти їх зі села, населенню роз'яснюється, що їх треба приймати на нічліг і роботу.

Голодуючі мають нагоду часто стрічатися з повстанцями, вести з ними розмови, читати наші кличі. Один українець з Чернівецької області, прочитавши наш клич, сказав: «Вони ще надовго розчисляють большевицьку дійсність, коли пишуть, щоб селяни не йшли до колгоспів. Чому вони нічого не пишуть про війну».

23.4 ввечері селом Скоморохи Нові переходило трьох повстанців. По дорозі вийшли вони на двох большевиків, які приїхали з району в справі молока і залишилися там ночувати. Повстанці запримітили озброєних людей і питалися, хто вони такі. Коли большевики не відзивалися, один повстанець вистрілив до них з кріса. Куля ранила одного большевика в обі руки і в груди. Він кинув кріса і почав тікати. Забіг до одної хати і просив, щоб перев'язали йому рану. Через кілька хвилин до цієї хати зайшли повстанці. Тому, що цей большевик був беззбройний і не ставився вороже до населення, вирішили повстанці пустити його. Перев'язали йому рану і ще вночі

відіслали до району. Другий більшовик залишив пораненого товариша і втік до району.

24.5 ввечері переходило трьох повстанців через село Горбутів. По дорозі стрінули вони двох більшовиків. Повстанці говорили по-російськи і більшовики подумали, що то свої. Повстанці хотіли роззброїти їх, але надійшло більше більшовиків, яких стримано вогнем і більшовики без стрілу втікали на друге село, залишаючи чотирьох вбитих. Більшовиків було около 15 осіб. Вбитих забрали вночі до району. Одного більшовика забрали люди і хотіли похоронити, думаючи, що це повстанець.

Вбивство цих більшовиків сприйняло дуже радо. Люди говорили: «Будуть знати, як лазити по селах. Може хоч трохи будуть боятися».

Постій, 27.5.1947 р.

Слава Україні!

*Стаття надійшла до редакції 16.03.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 17.04.2023 р.*